

Olgierd Fietkiewicz

"Dzieje harcerstwa na obczyźnie w latach 1912-1992 : materiały z konferencji naukowej odbytej w dniach 29-30 maja 1992 r. w Rogach k. Gorzowa Wlkp.", red. Marek Szczerbiński, Gorzów Wlkp. 1992 : [recenzja]

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 1, 111-116

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dzieje harcerstwa na obczyźnie w latach 1912-1992. Materiały z konferencji naukowej odbytej w dniach 29-30 maja 1992 r. w Rogach k. Gorzowa Wlkp. Pod redakcją Marka Szczerbińskiego. Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej, Sekcja Historii; Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego Poznańskiej AWF (Akademii Wychowania Fizycznego) w Gorzowie Wlkp.; Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” w Warszawie. Gorzów Wlkp. 1992, s. 331, nakład 450 egz., brak informacji o cenie.

Zawiera:

(Marek Szczerbiński:) Zamiast wstępu.

I. Problemy ogólne, źródłoznawcze i metodologiczne: Marek Szczerbiński, Bernard Woltmann (Gorzów Wlkp.): Stan i potrzeby badań dziejów harcerstwa na obczyźnie; Edward Kołodziej (Warszawa): źródła do dziejów harcerstwa na obczyźnie przechowywane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w innych archiwach państwowych; Paweł Zarembski (Warszawa): źródła do dziejów harcerstwa na obczyźnie w zbiorach Głównej Kwatery ZHP w Warszawie; Ewa Brzezińska, Grażyna Biczysko, Marek Szczerbiński (Gorzów Wlkp.): Problematyka harcerstwa na obczyźnie w wybranych krajowych pismach harcerskich do 1991 r.; Dobiesław Dudek (Kraków): Ruch skautowy na terenie Galicji przed I wojną światową; Bogdan Cimała (Opole): Harcerstwo na Śląsku w okresie powstań śląskich i plebiscytu (1919-1921).

II. Geneza, dzieje i przemiany harcerstwa na obczyźnie: Barbara Gibowska (Gorzów Wlkp.): Geneza, rozwój i likwidacja harcerstwa na Ukrainie i w Rosji (1912-1920); Arkadiusz Wołoszyn, Paweł Raczyński (Gorzów Wlkp.): Skauting polski w Wiedniu podczas I wojny światowej; Grażyna Pańko (Wrocław): Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji w okresie międzywojennym; Władysław Milerski (Cz. Cieszyn): Z dziejów harcerstwa na Zaolziu; Jaromir Durczewski (Toruń): Z dziejów harcerstwa

na Litwie Kowieńskiej w latach 1918-1940; Ryszard Turko (Gorzów Wlkp.): Zarys dziejów harcerstwa na Litwie; Jarosław Kaczmarek (Gorzów Wlkp.): Działalność harcerstwa w Wolnym Mieście Gdańsku; Bernard Woltmann (Gorzów Wlkp.): Cele i formy pracy harcerstwa w Niemczech (1912-1939); Tadeusz Filipkowski (Olsztyn): Rola nauczycieli polskich w działalności harcerskiej w Niemczech w latach międzywojennych; Henryk Rechowicz (Katowice): Związki harcerstwa województwa śląskiego z harcerstwem na Opolszczyźnie; Henryk Rechowicz (Katowice): Rola Michała Grażyńskiego w organizowaniu opieki nad harcerstwem na Opolszczyźnie; Andrzej Gąsiorowski (Olsztyn): Harcerstwo na tle polskiego ruchu narodowego w Prusach Wschodnich w latach międzywojennych; Małgorzata Szostakowska (Olsztyn): Wpływ polskiej służby konsularnej na powstanie i rozwój harcerstwa w Prusach Wschodnich w latach 1920-1939; Małgorzata Kitowska (Gorzów Wlkp.): Z działalności harcerstwa w Belgii, Holandii i Danii do 1940 r.; Jerzy Gryszko, Leonard Nowak (Gorzów Wlkp.): Harcerstwo w Brazylii i Argentynie w latach 1921-1938 (zarys dziejów); Adam Winiarz (Lublin): Zarys organizacji harcerstwa na Dalekim Wschodzie (1917-1942); Eligiusz Małolepszy (Częstochowa): Problematyka harcerstwa na obczyźnie w miesięczniku „Polacy za granicą” (1930-1939); Janusz Szczepański (Pułtusk): Polska służba konsularno-dyplomatyczna wobec harcerstwa na obczyźnie w latach międzywojennych; Elżbieta Rafalska (Gorzów Wlkp.): Harcerstwo na Węgrzech w latach 1939-1945; Jerzy Witting (Londyn): Komitet Naczelny ZHP na czas wojny (1939-1946); Tadeusz Truchanowicz (Warszawa): Dzieje i przemiany harcerstwa na Wschodzie w latach 1940-48; Kazimierz Jarzembowski (Warszawa), Ludmiła Kuprianowicz (Lublin): ZHP w Niemczech Zachodnich (1945-1953), organizacja, komendanci, stany liczbowe; Anastazy Nadolny (Pelplin): Harcerstwo w zachodnich strefach okupacyjnych Austrii (1945-1953); Leonidas Kliszewicz (Londyn): Z dziejów harcerstwa w Wielkiej Brytanii w latach 1940-1965; Edmund Gogolewski (Lille): Harcerstwo we Francji po II wojnie światowej (1945-1960); Edmund Gogolewski (Lille): Upadek ruchu harcerskiego we Francji (1960-1992); Maria Barbara Topolska (Poznań):

Z politycznej problematyki ZHP poza granicami Kraju (pgK) w latach osiemdziesiątych; Wiesław Kukła (Poznań): Czasopismo „Znicz” (Stany Zjednoczone) w realizacji idei braterstwa skautowego.

III. Wspomnienia i relacje: Maria Czekalska (Poznań): Z działalności Józefa Czekalskiego (1895-1976) w harcerstwie w Kisłowodzku; Wiesław Kukła (Poznań): Notatki z dziejów harcerstwa w Czerniowcach (na podstawie wspomnień Jadwigi Domańskiej); Bogdan Ostrowski (Gliwice): Moja żołnierska i harcerska służba w II Korpusie Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1945-1947); Bronisław Zgoła (Kołobrzeg): Wspomnienia z działalności hufca „Kujawy” w Fallingbostel w latach 1945-1946; Kazimierz Stopa (Lublin): Ośrodek Szkoleniowy Kadr Harcerskich w Wolfshagen (Harz) w Niemczech (1945-1948); Katarzyna Filipowicz-Polańska (Kopenhaga): Reaktywowanie i działalność harcerstwa w Danii w latach 1990-1991.

IV. Wybór nadesłanych listów i opracowań: List Jerzego Żegota-Januszajtisa (Wielka Brytania) z 6.03.1992 r.; List harcmistrza Zbigniewa Kula-Przezwańskiego (Wielka Brytania) z 10.03.1992 r.; Zarys historii Okręgu ZHP w Kanadzie (nadesłał hm Kazimierz Z. Stohandel, Kanada); Zarys historii Okręgu ZHP w Australii (nadesłał hm Henryk Ostrowski, Australia). Indeks nazwisk.

Inicjator i organizator sesji, prof. Szczerbiński, w swym „Zamiast wstępu”, poddaje „Materiały...” pod osąd Czytelników, „czy referaty prezentowane w niniejszym tomie zweryfikowały, uporządkowały i poszerzyły stan wiedzy o historii harcerstwa na obczyźnie?” Odpowiedzieć trzeba pozytywnie: referaty poszerzyły stan wiedzy, przyczyniły się do uporządkowania i weryfikacji wiedzy. Co także bardzo ważne – konferencja pozwoliła na spotkanie się osób zajmujących się tą problematyką z Polski i z zagranicy, przy czym prawie we wszystkich referatach udało się uniknąć wpływu ideologii i polityki na treści, mimo zrozumiałych różnic w doświadczeniach i poglądach uczestników. Konferencja umożliwiła też prezentację dorobku środowiska gorzowskiego: w części II aż jedna czwarta referatów

(7 na 28) została przygotowana właśnie tu. Dobrze to rokuje dla zapoczątkowanych inicjatyw, zwłaszcza powołania właśnie w Gorzowie – Społecznego Ośrodka Dokumentacji i Badań Dziejów Harcerstwa na Obczyźnie.

W części I najważniejsze znaczenie ma referat M. Szczerbińskiego i B. Woltmanna „Stan i potrzeby badań dziejów harcerstwa na obczyźnie”, dobrze sumujący stan wiedzy i stanowiący właściwy punkt wyjścia dla konferencji. Trzeba jednak dodać, że choć trafnie ocenia sytuację, to jednak nie w pełni satysfakcjonuje. Autorzy nie zauważyli niektórych opracowań, np. Ewy Grodeckiej: *Pierwsze ćwierćwiecze...*, Marii Skorupskiej-Daszkiewiczowej: *Drużyny polskie poza granicami Kraju* [w:] *Harcerki 1911-1939* pod red. Jadwigi Ranieckiej-Bobrowicz (PWN 1990), *Związek Harcerstwa Polskiego w mieście Opolu 1919-1979* pod red. nauk. Michała Lisa (Instytut Śląski Opole 1981) i wielu, niestety, innych pomniejszych.

Prawdopodobnie względy pozamerytoryczne zaważyły na nie dostrzeżeniu jedyne w swoim rodzaju opracowania Albina Głowackiego: *Z dziejów idei harcerstwa*, [w:] „*Harcerstwo*” 1978 nr 7/8, traktującego o próbach organizowania harcerstwa w ZSRR w końcowych latach II wojny światowej. Przyjęcie założenia, że pomija się „wspomnienia, które zaliczamy do źródeł”, przy braku jakiegokolwiek odniesienia choćby do najważniejszych, opublikowanych wspomnień, zubaża także tytułowy opis stanu badań; przykładowo, warto byłoby zauważyć z książki: *Harcerki 1939-1945. Relacje – pamiętniki*, pod red. K. Wyczańskiej (PWN 1985) – aneks „*Za drutami obozów, za granicami kraju*”, albo „*Nie rzucim ziemi skąd nasz ród. Wspomnienia instruktorów ZHP w Niemczech*”, pod red. nauk. Michała Lisa (Opole 1987), jak również np. Otylii Grot: *W kręgu spraw ojczystych*, „*Pojezierze*”, Olsztyn-Białystok, 1982. Dostrzeżenia wymagałaby także część I wspomnień Bronisława Nietykszy: *Nadzieje, złudzenia, rzeczywistość*, ODiSS 1985, przynosząca ciekawe przyczynki do dziejów harcerstwa na Wschodzie.

Zupełnie nie zauważone zostały nie publikowane prace doktorskie i magisterskie, np. Haliny Korzeniowskiej-Marcyniuk o harcerstwie na Warmii i Mazurach, której rozdział: *Pierwsze próby na Warmii i Mazurach*, ukazał się w „*Harcerstwie*” 1977 nr 11, a inny w „*Pokoleniach*”.

Swego rodzaju dopełnieniem i rozwinięciem tego artykułu E. Brzezińskiej, G. Biczysko i M. Szczerbińskiej: Problematyka harcerstwa na obczyźnie w wybranych krajowych pismach harcerskich do 1991 r. Wydaje się trafny dobór omawianych tytułów prasowych, dyskusyjne wydają się niekiedy dysproporcje w przedstawianych publikacjach, natomiast zdziwienie budzą wtrącone oceny o charakterze ideologicznym i politycznym, wykraczające poza temat referatu, np. określanie ZHP jako organizacji paraharcerskiej, ocena niektórych publikacji jako paszkwili, krytyka publicystów za wielokrotne fałszowanie historii harcerstwa; stwierdzenie, że przed styczniem 1945 r. „PKWN w trybie administracyjnym powołał organizację nadając jej nazwę ZHP”, wyrażając się najdelikatniej, jest nieprecyzyjne i mija się z prawdą.

Zawarte w tej części książki artykuły o ruchu skautowym w Galicji oraz o harcerstwie na Śląsku w okresie powstań śląskich i plebiscytu wykraczają tematycznie zarówno poza tę część, jak i w ogóle konferencję i książkę.

Część II – to przede wszystkim różne przyczynki, bardzo zróżnicowane pod każdym względem. Na szczególną uwagę zasługują referaty:

1) Adam Winiarz: Zarys organizacji harcerstwa na Dalekim Wschodzie (1917-1942), który zbiera i porządkuje stan wiedzy w tym zakresie;

2) Jerzy Witting: Komitet Naczelny ZHP na czas wojny (1939-1946); po prostu o perypetiach ówczesnych naczelnych władz harcerstwa na uchodźstwie mało do dziś w kraju wiadomo; fałszywe oceny ówczesnych stosunków władz harcerstwa krajowego i na uchodźstwie nie są tylko wynikiem jakiejś świadomie dezinformacyjnej propagandy, co sugerują M. Szczerbiński i B. Woltmann w swym referacie, lecz na tle niedostatków wiedzy o relacjach w ogóle „między Londynem a Warszawą” wciąż za mało znamy faktów o ówczesnej skomplikowanej sytuacji podzielonego harcerstwa;

3) Kazimierz Jarzembowski i Ludmiła Kuprianowicz: ZHP w Niemczech Zachodnich...; ukazało się wiele już przyczynków i wspomnień z zakresu tej problematyki, autorzy najpełniej porządkują i zestawiają dotychczasowy stan wiedzy.

4) Leonidas Kliszewicz: *Z dziejów harcerstwa w Wielkiej Brytanii...*; mimo poczucia niedosytu, krótki referat po prostu zaczyna wypełniać lukę, jako że po prostu prawie nic o ówczesnym harcerstwie na tym terenie nie wiemy;

5) Edmund Gogolewski: *Upadek ruchu harcerskiego we Francji (1960-1992)*; o ile w poprzednim referacie tegoż autora nie udało mu się równie precyzyjnie, jak Jarzembowskiemu i Kuprianowicz w odniesieniu do Niemiec Zachodnich – pokazać zawitych losów harcerstwa we Francji w latach 1945-1962, wartością podstawową tego krótkiego referatu jest jego wartość prognostyczna, stawiająca pytania pod adresem całego harcerstwa na obczyźnie, gdzie losy harcerstwa we Francji mogą stać się udziałem ruchu harcerskiego w każdym innym kraju. Artykuł budzi refleksje na temat roli harcerstwa na obczyźnie z punktu widzenia interesów młodzieży polskiego pochodzenia a także narodu i państwa polskiego, a nie tylko – działaczy harcerskich na obczyźnie z ich sentymentami i resentymentami. Być może, celem naczelnym harcerstwa na obczyźnie powinno być nie tyle utrzymywanie gdziekolwiek swoistych gett polskości, opóźnianie asymilacji młodzieży, lecz zabieganie o to, by polskiego pochodzenia obywatele innych państw stawiali się w tych społeczeństwach dobrymi, świadomymi rzecznikami spraw Polski, jej kultury i interesów – w dobie przemian na świecie i w Polsce, które oznaczają upadek barier ideologicznych między Krajem a emigracją. Odnosi się do tego także w swym referacie Maria Barbara Topolska.

Oczywiście, także pozostałe przyczynki są pożyteczne, przynoszą nowe informacje lub poszerzają naszą wiedzę; wymienione referaty wydają się wszakże najcenniejsze.

Na uwagę zasługuje także ewenement tempa wydania książki, w kontekście znanych kłopotów wydawniczych z publikacjami tego rodzaju; książka ukazała się zaledwie po upływie roku od konferencji, co jest chyba przede wszystkim zasługą organizatorów. Za to – zabrakło erraty, a powinna być dość obszerna.

OLGIERT FIETKIEWICZ

Przedruk z miesięcznika „Harcerstwo” nr 7-8 1993